

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6

ДЖЕРЕЛА ФАУНІСТИЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

**Ю.С. ПЕТЛЮК, кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України**

Анотація. У статті досліджено теоретичні аспекти джерел фауністичного права як способів зовнішнього вираження та закріплення норм права.

Ключові слова: джерела фауністичного права, закон, нормативно-правові акти, міжнародний договір

У спеціальній літературі джерелами права визнають способи та методи зовнішнього вираження й закріплення правових норм, чим засвідчується їх загальнообов'язковість, а також положень, що розкривають, тлумачать зміст права. Науковцями вироблено підходи до розуміння терміна «джерела права» як джерела виникнення права як соціального явища, сили, що творить право; пам'ятки історії, літератури, судові справи та звичаї, що існували історично та мали значення для чинного на той час права; певний вид діяльності державної влади з утворення норм права; матеріали, взяті за основу того чи іншого законодавства; способи зовнішнього вираження, існування та перетворення права.

Історично склалося так, що на різних етапах розвитку суспільних відносин у сфері використання й охорони природи в цілому, а об'єктів тваринного світу – зокрема, застосовувалися різні офіційно-документальні форми вираження й закріплення норм права, які виходять від держави та надають їм юридичного, загальнообов'язкового значення.

Систему джерел фауністичного права створюють Конституція України, закони, постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств та інших органів виконавчої влади, нормативні акти органів місцевого самоврядування, локальні нормативні акти.

Мета цієї статті полягає у дослідженні теоретичних аспектів і сутності джерел фауністичного права України.

Теоретичною основою дослідження є праці таких відомих українських і зарубіжних учених-правників, як Г. І. Балюк, П. О. Гвоздик, А. П. Гетьман, О. С. Колбасов, М. В. Краснова, В. Л. Мунтян, В. В. Петров, Ю. С. Шемшученко та інші.

Вагоме місце в системі джерел фауністичного законодавства займає базовий Закон України «Про тваринний світ» [1], у преамбулі якого зазначено

про те, що тваринний світ є одним із компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової й лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

На основі цього Закону здійснюється правове забезпечення реалізації права власності на об'єкти тваринного світу. Зокрема, у ст. 5 зазначено, що об'єкти тваринного світу, які перебувають у стані природної волі та знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності українського народу. Разом з тим об'єкти тваринного світу можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності, а також знаходитися під охороною держави незалежно від права власності на них. Проте значною перешкодою ефективної реалізації цього права є відсутність у Законі дефініції «право власності на об'єкти тваринного світу». Варто зазначити, що правова регламентація відносин власності на об'єкти тваринного світу в цілому здійснюється не належним чином, оскільки цьому актуальному питанню присвячено лише чотири статті Закону.

Законом України «Про тваринний світ» визначено основні заходи охорони тваринного світу, які мають різногалузеве походження і водночас опосередковані в праві та законодавстві. В основу правових заходів покладено конституційні засади права власності на природні ресурси (у тому числі й тваринний світ); забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги; визначення прав громадян на безпечне довкілля; обов'язків не заподіювати шкоду природі, відшкодовувати завдані збитки [2, с. 150].

Одним із ключових джерел фауністичного права є Закон України «Про мисливське господарство і полювання», що визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності юридичних і фізичних осіб у галузі мисливського господарства та полювання, забезпечує рівні права всім користувачам мисливських угідь у взаємовідносинах з органами державної влади щодо ведення мисливського господарства, організації охорони, регулювання чисельності, використання та відтворення тваринного світу.

Мисливство – це один з видів спеціального використання тваринного світу, основною ознакою якого є добування мисливських тварин і птахів, що перебувають у стані природної волі чи напіввільних умовах у межах мисливських угідь.

В Україні нараховується близько 50 млн га мисливських угідь. Основною організаційно-правовою формою їх використання є надання угідь у платне користування мисливським господарствам та господарствам, юридичним особам, статутною правоздатністю яких передбачено ведення мисливського господарства [3, с. 276].

Ведення мисливського господарства, згідно зі ст. 21 Закону України «Про мисливське господарство і полювання» [4], здійснюється користувачами мисливських угідь. Не допускається користування мисливськими тваринами та ведення мисливського господарства без оформлення відповідних документів у встановленому цим Законом порядку. Для потреб мисливського господарства

користувачі мисливських угідь мають право, за згодою власників або користувачів земельних ділянок, будувати на мисливських угіддях необхідні будівлі та біотехнічні споруди, вирощувати кормові культури, створювати захисні насадження, проводити штучне обводнення, здійснювати інші заходи, пов'язані з веденням мисливського господарства, які не суперечать законодавству та інтересам власників або користувачів земельних ділянок.

Однією з основних форм користування державним мисливським фондом є полювання, тобто сукупність дій людини, спрямованих на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах.

Полювання в Україні здійснюється відповідно до визначених Законом України «Про мисливське господарство та полювання» способів (ст. 15) та в установлені строки (ст. 19). Так, полювання може здійснюватися індивідуально, колективно, колективно з нагоничами (облавне полювання), з використанням мисливської вогнепальної зброї, собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів, сіток і пасток для відлову тварин живцем вишок, пахучих неотруйних приманок. Водночас на законодавчому рівні визначено ряд заборон щодо здійснення полювання.

Окреме місце в системі джерел фауністичного законодавства займає Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [5], що спрямований на захист від страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокою поводження з ними. Однак слід зазначити, що дія цього Закону є ширшою за охопленням, ніж тваринний світ, оскільки поширюється на такі види діяльності, як скотарство; поводження з тваринами на територіях державних природних заповідників; мисливство, ведення мисливського господарства, рибальство; використання тварин у цирках, зоопарках, на виставках та інших видовищних заходах; використання тварин у спорті, у сфері відпочинку людей; використання тварин у науково-дослідницьких і навчальних цілях тощо [6, с. 213].

Крім вищезазначених законів – джерел фауністичного права та законодавства, значне місце щодо регулювання відносин у сфері охорони, використання й відтворення тваринного світу займають Закони України «Про Червону книгу України», «Про природно-заповідний фонд України», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» та інші нормативно-правові акти.

Джерелами фауністичного права є постанови Кабінету Міністрів України, адже ними визначено Тимчасовий порядок справляння плати за спеціальне використання диких тварин; Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу; Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства; Такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів риб та інших об'єктів водного промислу; Розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України, Такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної

порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Важливе місце в системі джерел фауністичного права займають міжнародні договори, оскільки міжнародне співробітництво України з питань охорони, використання та відтворення тваринного світу відбувається передусім на договірній основі.

Відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. договір означає угоду, що укладена між державами в письмовій формі та регулюється міжнародним правом, незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, у двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

За предметом правового регулювання міжнародні договори в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу можна виокремити на: а) договори комплексного характеру, що спрямовані на охорону навколишнього природного середовища в цілому та забезпечення екологічної безпеки; б) договори, які безпосередньо визначають зобов'язання держав щодо охорони, використання та відтворення тваринного світу [2, с. 174].

Одним із найбільш значимих міжнародних договорів щодо забезпечення охорони, використання та відтворення фауни є Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, підписана 2 лютого 1971 р. в іранському місті Рамсар [7, с. 285].

Згідно з цією Конвенцією під водно-болотними угіддями розуміють райони маршів, боліт, драговин, торфовищ або водойм – природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих або солоних, включаючи морські акваторії, глибина яких не перевищує шість метрів. Водоплавними птахами визнаються птахи, які екологічно залежать від водно-болотних угідь. Для визначення угідь, що можуть бути заявлені до спеціального Переліку водно-болотних угідь міжнародного значення, розроблені критерії, серед яких: типовість та унікальність екосистем для біогеографічного регіону, цінність угіддя для підтримання біологічного різноманіття регіону, існування ендемічних, рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин, місце регулярного перебування понад 20 тис. водних птахів.

Україна приєдналася до Конвенції про збереження мігруючих диких тварин від 19 вересня 1979 р. як угоди, що ставить своєю метою збереження наземних і морських мігруючих видів тварин, також птахів повсюди на шляху їх міграції. Договір був складений під егідою Програми ООН з охорони навколишнього середовища (*UNEP*) та стосується шляху їх міграції і збереження живої природи та місць існування тварин у світовому масштабі. Сторони, визнаючи необхідність вжиття заходів, щоб запобігти загрози зникнення мігруючих видів, повинні сприяти здійсненню досліджень щодо мігруючих видів; докласти зусиль щодо забезпечення негайної охорони мігруючих видів; докласти зусиль щодо укладання угод про збереження та регулювання використання мігруючих видів.

До міжнародних договорів як джерел фауністичного права також можна віднести Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої флори та фауни,

що перебувають під загрозою зникнення, підписану 3 березня 1973 р.; Конвенцію про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, прийняту 19 вересня 1979 р.; Конвенцію про збереження живих морських ресурсів Антарктики; Угоду про виконання положень Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 р., які стосуються збереження транскордонних рибних запасів і запасів далеко мігруючих риб та управління ними, прийняту 1 грудня 2005 р. та інші.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що джерела фауністичного права відповідають ознакам, притаманним будь-яким галузям і підгалузям права. Тобто, вони є способами зовнішнього вираження та закріплення норм права, розраховані на багаторазове застосування, адресовані невизначеному колу суб'єктів і носять загальнообов'язковий характер, а також спрямовані на забезпечення охорони, використання й відтворення тваринного світу.

Список літератури:

1. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2893-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст. 97
2. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г. І. Балюк, О. О. Погрібний, Ю. С. Шемшученко [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
3. Шахов В. С. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу / В. С. Шахов // Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2013. – С. 270–292.
4. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1478-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 18. – Ст. 132.
5. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 27. – Ст. 230.
6. Зуєв В. А. Правове регулювання використання і охорони тваринного світу / В. А. Зуєв, В. І. Книш, В. В. Шеховцов // Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло, В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – С. 207–271.
7. Водно-болотні угіддя України : Довідник / під ред. Г. Б. Марушевського, І. С. Жарук. – К. : Чорноморська програма ВетландсІнтернешнл, 2006. – 312 с., 16 кольорових ілюстрацій.

Аннотація. В статті досліджені теоретичні аспекти джерел права фауністичного права як способів зовнішнього вираження та закріплення норм права.

Ключеві слова: джерела фауністичного права, закон, нормативно-правові акти, міжнародний договір.

Annotation. In the article the theoretical aspects of faunal sources of law as a means of external expression and consolidation of the law.

Keywords: sources faunal law, law, regulations, international agreement.